

SAMENVATTING

Eén van de vele grootschalige conflicten op het Afrikaanse continent in deze en de vorige eeuw is uitgevochten in Noord-Oeganda tussen de Lord's Resistance Army (LRA) en de regering van President Museveni. Dit conflict bracht diverse vormen van onveiligheid met zich mee. Zoals in oorlogen over de gehele wereld, werden ook hier kinderen niet ongemoeid gelaten. De kinderen ondergingen schendingen van de mensenrechten zoals ontvoering, gevangenschap en misbruik. Dit veroorzaakte moeizame relaties met de gemeenschap, waar ze eerder deel van uitmaakten. Daarom hebben ze nu hulp nodig om weer te integreren in hun gemeenschap. De algemene onderzoeksvraag van dit onderzoek is dan ook: wat zijn de ervaringen van de ontvoerde kinderen en hoe kunnen deze kinderen gereïntegreerd worden in hun gemeenschap?

De specifieke onderzoeksvragen zijn de volgende:

1. Wat zijn de oorlogservaringen van ontvoerde kinderen vanaf het moment van ontvoering door de LRA, gedurende hun gevangenschap en na terugkeer?
2. Hoe reïntegreren de formele instituties (Child Protection Unit, Niet-Gouvernementele Organisaties en de Amnesty Commission) de kinderen in Noord-Oeganda na hun ontvoering?
3. Hoe worden *endogenous* (traditionele) methodes gebruikt door de Acholi gemeenschap om kinderen na hun ontvoering te reïntegreren?
4. Welke rol speelt burgerschap in de oorlogservaringen van de ontvoerde kinderen en in de praktijken voor hun sociale reïntegratie?
5. Welke goede interventiepraktijken gericht op burgerschap en reïntegratie bestaan er in instituties en gemeenschappen?

Het theoretische kader van deze studie is gebaseerd op drie concepten van sociale reïntegratie die door verschillende actoren in praktijk worden gebracht. Formele reïntegratiepraktijken worden meestal uitgevoerd door Niet-Gouvernementele Organisaties (NGOs). Zij maken gebruik van het concept van ontwapening, demobilisatie en reïntegratie van de Verenigde Naties, waarbij echter meestal de laatste fase van reïntegratie wordt verwaarloosd. Dit concept ligt aan de basis van de formele, geïnstitutionaliseerde en korte termijn sociale reïntegratiepraktijken, die voor het grootste deel bestaan uit psychosociale begeleiding, opleiding en een basispakket voor hervestiging.

Daarnaast zijn er de reïntegratiepraktijken van de Acholi gemeenschap in het noorden van Oeganda. Deze komen voort uit een spirituele wereldbeschouwing, die bepaalde waarden en rituele praktijken omvat. Deze praktijken behelzen traditionele geneeswijzen en daarnaast terugkeer naar school.

Als de twee hierboven genoemde benaderingen gecombineerd worden, verschijnt burgerschap als een derde normatief concept voor reïntegratie. Burgerschap is belangrijk voor reïntegratie vanwege de actieve deelname aan activiteiten van de gemeenschap.

Om recht te doen aan de sociale problematiek is in dit, voornamelijk explorerende, onderzoek gebruik gemaakt van de participatieve benadering van *action research*. In de traditie van kwalitatief onderzoek worden kwalitatieve methoden zoals levensgeschiedenissen, focusgroepen en interviews gebruikt. Er is een workshop georganiseerd om de eerste bevindingen te toetsen en gegevens te verzamelen voor voorstellen ter verbetering van bestaande praktijken.

De kinderen werden ontvoerd uit hun vertrouwde familie-omgeving, op weg naar het land, op school of gewoon als ze iets ophaalden of wegbrachten. Sommige kinderen hebben meer ontvoeringen meegemaakt, waardoor zij verschillende malen het verlies van familie, gemeenschap, school of andere steunsystemen hebben ervaren. Bij ieder van hen drukt dit als een onuitwisbaar stempel op hun herinneringen. Na hun ontvoering werden de kinderen meegenomen naar de *bush* waar zij verschillende vormen van geweld ondergingen en ook gedwongen werden om zelf geweld toe te passen. Hun leven werd gekenmerkt door slechte voeding, slechte gezondheid, moord op ontvoerde lotgenoten en burgers, daadwerkelijke betrokkenheid bij gevechten, overleven in het wild, lange marsen en plunderingen. Ieder van hen heeft een onzichtbaar, persoonlijk, 'innerlijk' verhaal, dat niet onder woorden gebracht kan worden. Misschien zal dit verhaal nooit worden verteld of gehoord. Het zijn ervaringen waarvan je weet dat ze bestaan, maar er is nog geen manier om ze te leren kennen. Dit maakt het verhaal en de ervaring van elk kind anders en bijzonder.

De ontvoerde kinderen werden ofwel meegenomen naar de LRA-basiskampen in Soedan of ze zwierven met de LRA in de *bush* van Noord-Oeganda rond. De mars naar Soedan was lang en moeilijk, maar eenmaal aangekomen verbleven de kinderen op een vaste plek in een enigszins dorpse omgeving. Daarom was het leven in Soedan iets minder zwaar in vergelijking met de gevangenschap in de *bush* van Noord-Oeganda. De kinderen die met hun eenheden in het noorden van Oeganda bleven, waren doelwit van het regeringsleger, de Uganda People's Defence Force (UPDF). Ze waren ononderbroken op de vlucht en raakten uitgeput.

Voortdurende bedreigingen van hun leven, initiatieriten en 'gedwongen binding' maakten deel uit van de ervaringen van de ontvoerde kinderen, zowel in Soedan als in Noord-Oeganda. In deze studie wordt dit *dependency-bonding* (afhankelijkheidsbinding) genoemd. Binding met de gijzelnemers werd gecreëerd door intimiderende initiatieriten, militaire training en door middel van 'bush-gezinnen', georganiseerd rond de commandanten en hun 'echtgenotes'. De kinderen werden gedwongen om mensen te vermoorden en dorpen te plunderen. Achteraf verklaren ze, dat ze om zelf te kunnen overleven geen andere keus hadden dan hieraan mee te doen. Meisjes deden bovendien ervaring op als 'echtgenotes' en kindmoeders. Deze ervaring kwam voort uit de wijze waarop met de ontvoerde meisjes werd omgegaan. Hun vrouwelijkheid werd misbruikt doordat ze als echtgenotes aan commandanten werden toegewezen. Hoewel dit in eerste instantie een overweldigende ervaring voor de jonge meisjes was, namen ze vervolgens bevoorrechte posities in als commandantsvrouwen. Ze hadden echter wel te maken met de specifieke problemen van moeders die hun kinderen onder stressvolle en onzekere omstandigheden groot moeten brengen. Sommigen van hen bleef 'huiselijk' geweld, ondanks hun bevoorrechte positie, niet bespaard.

Uit de verhalen van de kinderen blijkt de veerkracht van de menselijke geest en hun individuele heldendom. De kinderen hadden een diepe wens om hun omstandigheden te veranderen. Zij brachten deze in praktijk door het plannen en uitvoeren van ontsnappingen. Dit werd mogelijk gemaakt door verschillende factoren, zoals individuele moed, kennis van de locatie, bombardementen van het regeringsleger en persoonlijke vaardigheden, zoals kunnen zwemmen en kennis van eetbare wilde vruchten en wortels. De verschillende vormen van geweld die de kinderen ondergingen, resulteerden in traumagerelateerde psychosociale problemen, zoals nare herinneringen, angst, depressie, vijandigheid, gebroken relaties met de gemeenschap en persoonlijke desintegratie.

Bij de sociale reïntegratie van de voorheen ontvoerde kinderen zijn drie soorten instituties betrokken: militaire, humanitaire en politieke. Militaire reïntegratie vindt plaats in de Child Protection Unit, waar alle kinderen die zijn ontsnapt of gered, een paar dagen worden geacht te verblijven. Het officiële doel is om vertrouwen te geven aan de kinderen en aan te tonen dat de UPDF niet hun vijand is, zelfs als de kinderen ertegen hadden gevochten. Daarnaast werd duidelijk dat het verzamelen van inlichtingen en werving, andere mogelijke onuitgesproken doelen waren.

Humanitaire en sociaal bewogen reïntegratiepraktijken vinden plaats in de opvangcentra van NGO's. Zoals in vergelijkbare conflicten elders, verhuisde een groot aantal NGO's naar Noord-Oeganda om hun diensten aan te bieden in dit slepende conflict. Hieronder bevinden zich NGO's die specifiek gericht zijn op ontvoerde kinderen, maar ook NGO's, die deze hulp

bieden naast andere activiteiten. Na de aankomst van de kinderen in het opvangcentrum, beoordeelt het personeel hun lichamelijke, emotionele en psychische gesteldheid. Terwijl ze in het centrum verblijven, dragen educatieve en sociale activiteiten en tevens de vervulling van basisbehoeften, bij aan hun sociale reïntegratie.

De politieke reïntegratie van de kinderen vindt plaats op basis van de *Amnesty Act* van 2000, die een juridisch kader voor reïntegratie biedt. De Amnesty Commission ontving de teruggekeerde kinderen niet rechtstreeks, maar was betrokken bij het pleidooi voor de terugkeer van de kinderen tijdens het conflict, bijvoorbeeld via radioprogramma's zoals *dwogo pacho*, wat betekent 'kom terug naar huis'. De commissie deelt amnestiecertificaten uit naast basispakketten voor hervestiging. Voorts verzorgt de commissie in samenwerking met de particuliere sector, vaardigheidstrainingen voor teruggekeerden zoals kindmoeders die niet in staat waren om terug te gaan naar school. Helaas was het vanwege de ontoereikende financiering niet mogelijk om vervolgonderzoek te doen naar de ontvoerde kinderen in de gemeenschap.

De Acholi hebben ook geput uit hun spirituele wereldbeschouwing om om te gaan met de gevolgen van de massale ontvoering en het misbruik van hun kinderen, die de sociale harmonie van de gemeenschap ondermijnden. Het gebruik van waarden uit de spirituele wereldbeschouwing van de Acholi helpt bij het afwenden van aanvallen van kwade geesten, *cen* genaamd, en draagt daardoor bij aan het herstellen van sociale harmonie. Om opnieuw harmonie en sociale orde te creëren tussen de ontvoerde kinderen, de gemeenschap en de geestelijke wereld, maakt de Acholi gemeenschap gebruik van verschillende rituelen, zoals *nyono tong gweno*, *moyo tipu*, *mat oput* en *kwero merok*. Deze rituelen zijn niet altijd aanvaardbaar voor alle leden van de gemeenschap. In sommige gevallen zijn er spanningen tussen christendom, moderniteit en traditionele genezende rituelen. Teruggaan naar school wordt gezien als deelname aan de gemeenschap en vormt dus ook een belangrijk deel van het reïntegratietraject. Daarom is geprobeerd de ervaringen van voorheen ontvoerde kinderen binnen de school te begrijpen. De onderzoekers constateerden dat kinderen die eerder op school zaten, een positieve houding hadden ten opzichte van school, omdat ze inzagen dat dit instituut hen kansen bood. De meeste ontvoerde kinderen vinden de tijd op school prettiger dan het leven 'thuis' in de gemeenschap. Hoewel ze soms nog gestigmatiseerd worden, voelen deze kinderen zich over het algemeen geaccepteerd door hun leraren en medeleerlingen. Niet-ontvoerde kinderen gaven echter aan soms bang te zijn voor de ontvoerde kinderen, omdat hun gedrag agressief en ruw kan zijn.

Een analyse van de oorlogservaringen van de kinderen laat zien hoe zij hun plaats in de gemeenschap verloren en soms zelfs moesten vernietigen. Het

resultaat hiervan is 'gebroken burgerschap'. Reïntegratiepraktijken daarentegen hebben als taakstelling het herstellen van burgerschap.

Het geheel overziend, bleek dat de concepten en praktijken van de institutionele reïntegratie, de benaderingen van de Acholi gemeenschap en die van burgerschap een aantal belangrijke kwesties onopgelost laten. Deze kwesties zijn gerelateerd aan het voortduren van de problemen van de kinderen, de beschikbaarheid van voorzieningen en het potentieel van de kinderen zelf, die serieuzer zouden moeten worden genomen. Van deze factoren werd gebruik gemaakt om een betekenisvol model te ontwikkelen dat we de *Needs-Compentences-Problems-Opportunities*(NCPO)-analyse noemen. De NCPO-analyse geeft inzicht in de aanhoudende reïntegratieproblemen. Het vormt ook een nuttig kader en onderbouwing voor de discussie over de strategieën om de reïntegratiepraktijken in het noorden van Oeganda te verbeteren. Met behulp van de NCPO-analyse werden suggesties om reïntegratiepraktijken te verbeteren, geformuleerd en besproken in bijeenkomsten ter plekke, wat op zichzelf al burgerparticipatie versterkte. De *action research* benadering van dit onderzoek, is niet alleen gericht op gezamenlijk onderzoek en het produceren van nieuwe kennis, maar ook op het ontwikkelen van mogelijkheden voor verandering. Er is een workshop gehouden met vertegenwoordigers van alle belanghebbenden bij het onderzoek. Het werkdocument voor de workshop was gebaseerd op de belangrijkste bevindingen van het onderzoek en de NCPO-analyse. Eén van de suggesties van de workshop is het opzetten van een breed steunsysteem, niet alleen voor ontvoerde kinderen, maar voor de hele gemeenschap. Daarbij zal de nadruk liggen op landbouw, duurzame hulp voor oorlogsinvaliden en meer formele en informele onderwijsmogelijkheden, naast de versterking van processen van verzoening en culturele activiteiten. Deze wijze van werken biedt de mogelijkheid voor verandering. Hopelijk kunnen de gedane suggesties als voorbeeld dienen voor een aanpak in soortgelijke omstandigheden elders.

De belangrijkste conclusies zijn:

- De sociale reïntegratie van kinderen die betrokken zijn geweest bij een conflict, is geen korte termijn project. Het is een langdurig proces waarbij formele institutionele en gemeenschapsactiviteiten elkaar aanvullen.
- Bij het ontwerpen van programma's voor de reïntegratie op lange termijn van de door de oorlog getroffen kinderen, moet rekening gehouden worden met hun behoeften, competenties, problemen en mogelijkheden.
- Een dergelijk lange termijn programma voor de sociale reïntegratie van teruggekeerde kinderen kan niet alleen worden

Samenvatting

overgelaten aan NGO's en aan de gemeenschap. De regering zal haar verantwoordelijkheid moeten nemen om duurzaamheid op lange termijn te garanderen.